

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

กระแสสังคมของผู้บริโภคทั่วโลกในปัจจุบัน ได้ตื่นตัวถึงภัยจากการบริโภคอาหาร โดยเล็งเห็นถึงความสำคัญเรื่องคุณภาพชีวิตและคุณภาพของอาหารมากขึ้นกว่าในอดีต สืบเนื่องมาจากอาหาร ในปัจจุบันมีการปนเปื้อนสารพิษที่ได้จากการทำการเกษตรแบบพึ่งพาสารเคมี ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรแบบพึ่งพาสารเคมีมาเป็นการทำการเกษตรธรรมชาติ หรือเกษตรอินทรีย์โดยการพึ่งพาตนเอง ซึ่งทางสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM ให้คำนิยามเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “เกษตรอินทรีย์คือ ระบบเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่นปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืชและเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย” (วิฑูรย์ ปัญญากุล และเจษณี สุจริตติกา 2546 : 6)

ประเทศไทยในฐานะเป็นผู้ผลิตและส่งออกสินค้าอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก มีความเหมาะสมและมีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งผลิตอาหารในระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับนานาชาติ แนวโน้มความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์ ทั้งในและต่างประเทศ เริ่มมีอัตราการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นร้อยละ 20 ต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากผู้ผลิตและผู้บริโภคผลิตภัณฑ์อาหารเริ่มคำนึงถึงสุขภาพอนามัยความปลอดภัยและมลพิษในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (วิฑูรย์ ปัญญากุล และ เจษณี สุจริตติกา, 2546 : 11)

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยสอดคล้องกับกระแสของการตื่นตัวเกี่ยวกับปัญหาด้านสุขภาพของผู้บริโภค ที่สืบเนื่องมาจากการบริโภคอาหารที่มีสารปนเปื้อนจากผลผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรได้พึ่งพาสารเคมีในการเพิ่มผลผลิต เป็นสาเหตุทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่นมลภาวะทางดิน มลภาวะทางน้ำ เป็นปัญหาต่อสิ่งมีชีวิต ทางภาครัฐและภาคเอกชนเริ่มส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเปลี่ยนแปลงวิถี

เกษตรแบบพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตจากภายนอก ให้หันกลับมาใช้วิถีเกษตรธรรมชาติ แบบพึ่งพาตนเอง ตามบทบัญญัติ มาตรา 79 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและ กำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 : 13)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 - 2544 กำหนดให้มีพื้นที่เกษตร ยั่งยืนร้อยละ 20 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั่วประเทศหรือประมาณ 25 ล้านไร่ การที่จะทำให้ การเกษตรมีความยั่งยืนนั้น หมายถึงเป็นความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรการเกษตรเพื่อสร้าง ผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์เพิ่มขึ้น ในขณะที่ยังสามารถอนุรักษ์ คุณภาพของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรให้คงสภาพอยู่ตลอดไป หัวใจหลักของการเกษตรสิ่งแรกคือ ทรัพยากรดินและสิ่งที่บ่งชี้ความสำเร็จของผลผลิต คือ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ถ้าจะให้ การเกษตรมีความยั่งยืนหรือมีความถาวรภาพในการให้ผลผลิต จะต้องพิจารณาคุณหรือคุณสมบัติ ของดินทั้งทางด้านอาหารและปัจจัยอื่นๆ ร่วมด้วย (มงคล ต๊ะอูน และคณะ. 2546 : 1)

การพัฒนาเกษตรกรรมเคมีที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อการแข่งขันเป็นหลัก มิได้คำนึงผลกระทบที่มีต่อผู้บริโภค สังคม และสิ่งแวดล้อม การใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมาก เพื่อเพิ่ม ชาติอาหารให้กับดินในการเร่งอัตราการเจริญเติบโตของพืช การใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช ก่อให้เกิดสารพิษปนเปื้อนอยู่ในบริเวณทั่วไป โดยในปี 2547 ประเทศไทยมีการนำเข้าปุ๋ยเคมีมาก ถึง 3.94 ล้านตัน มูลค่า 34,006 ล้านบาท (ส่วนหนึ่งเป็นปุ๋ยยูเรีย 1.7 ล้านตัน มูลค่า 14,061 ล้าน บาท) ยาปราบศัตรูพืช 99,829 ตัน มูลค่า 10,400.69 ล้านบาท (ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจ การเกษตร โดยความร่วมมือของกรมอุตสาหกรรม) ผลจากการทำเกษตรกรรมเคมีดังกล่าว ได้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อดิน น้ำ อากาศ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่รัฐบาลได้ประกาศเจตนารมณ์อย่างชัดเจน เพื่อขับเคลื่อน เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติให้ทุกภาคส่วนร่วมปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้มีการ ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่พึ่งพาการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี มาเป็นการพึ่งพาตนเองในการผลิตปุ๋ย อินทรีย์และสารอินทรีย์เพื่อใช้เองในประเทศตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อีกทั้งมีแผนงบประมาณ ในเชิงบูรณาการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ประจำปีงบประมาณ 2549 - 2552 โดยมีการดำเนินงานสร้าง โรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ ชุมชน เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติเกษตรอินทรีย์ให้

เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพตามนโยบายของรัฐบาลต่อไป (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
2548 : 1)

หน่วยงานหลาย ๆ หน่วยงาน ได้ประกาศนโยบายสนับสนุนเกษตรกรอินทรีย์ หรือ ประกาศแผนที่จะจัดทำโครงการเกี่ยวกับเกษตรกรอินทรีย์ รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ในระดับชนบทและในหมู่เยาวชนตามสถานศึกษาด้วย แต่โครงการส่วนใหญ่ยังคงมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรกรอินทรีย์ เพราะมองเกษตรกรอินทรีย์เพียงแค่ปรับเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในกระบวนการผลิตเท่านั้น แทนที่จะส่งเสริมหลักการเกษตรอินทรีย์ในฐานะการเกษตรอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โครงการเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบันจึงเป็นโครงการแค่เฉพาะเรื่องปุ๋ยน้ำสกัดชีวภาพและการใช้จุลินทรีย์เพื่อผลิตปุ๋ยหมักต่าง ๆ กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดหรือการทำน้ำสกัดชีวภาพจากพืช ซึ่งเป็นโครงการที่นำหลักการเกษตรอินทรีย์ไปใช้แต่เพียงผิวเผิน และยังไม่ได้นับถึงหลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงบำรุงดินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของระบบเกษตรอินทรีย์ (วิฑูรย์ ปัญญากุล และเจษฎี สุจริตติกา. 2546 : 58)

จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดที่ประกาศยุทธศาสตร์จังหวัดในเรื่องของการทำเกษตรแบบยั่งยืนหรือเกษตรกรอินทรีย์ มีการรณรงค์การไม่เผาฟางข้าวในนาหลังฤดูเก็บเกี่ยวและการกำหนดพื้นที่ปลูกข้าวปลอดสารพิษเพื่อการบริโภคและการส่งออก การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบพึ่งพาสารเคมีมาเป็นวิถีเกษตรแบบธรรมชาติที่พึ่งพาตนเองหรือเกษตรกรอินทรีย์ ทำให้เกิดผลกระทบต่อทัศนคติความเชื่อของเกษตรกรที่เคยยึดมั่นกับการใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตมาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นความเชื่อและค่านิยมที่ปฏิบัติกันเป็นประเพณีสืบต่อกันมา การสร้างทางเลือกใหม่ให้กับเกษตรกร จำเป็นที่จะต้องให้เกษตรกรได้มองเห็นความชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น เพราะการยึดติดอยู่กับการใช้สารเคมียังเป็นทางเลือกที่ดีในปัจจุบัน ทั้งที่รู้ว่ามีความเสี่ยงสูง ไม่คุ้มทุน เป็นหนี้สินและยากจน เพราะขาดทางเลือก แต่อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์เกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม (นางปทุมวัน ประจันพล) ได้กล่าวถึงนโยบายดังกล่าวว่า ยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากทัศนคติของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ยังไม่เห็นความสำคัญ และข้อแตกต่างระหว่างการใช้ปุ๋ยเคมีและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความรู้และทัศนคติของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ตามกระแสเรียกร้องของสังคมและนโยบายของจังหวัดมหาสารคาม ที่ให้นำการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนมาใช้ ตามความต้องการของผู้บริโภค

ที่มีความห่วงใยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำข้อค้นพบจากการวิจัยไปเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการนำไปใช้วางแผน กำหนดแนวทาง เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้มากขึ้นอันจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้และระดับทัศนคติของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความรู้และทัศนคติของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จำแนกตามกลุ่มที่เคยใช้และไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์
3. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

สมมติฐานการวิจัย

1. เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม มีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง
2. เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม ที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์จะมีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
การศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 อำเภอ ประกอบด้วยเกษตรกรที่มีอาชีพเกษตรกรรมด้านการเพาะปลูก ในกลุ่มที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และกลุ่มที่ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 ประชากร ได้แก่เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามจำนวน 228,659 ครัวเรือน (<http://mahasarakham.doae.go.th/link/mahasarakham03.pdf>)
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 400 ครัวเรือน ซึ่งได้มาจากการกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

- 3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม แบ่งเป็น
 - 3.1.1 กลุ่มเกษตรกรที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์
 - 3.1.2 กลุ่มเกษตรกรที่ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์
- 3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้านการเพาะปลูกในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม
2. ปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง สารประกอบอินทรีย์ที่มีธาตุอาหารพืชเป็นองค์ประกอบ และเป็นสารปรับปรุงดิน ทำให้ดินมีคุณสมบัติทางกายภาพดีขึ้น มีแหล่งกำเนิดมาจากสารอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และปุ๋ยพืชสด เป็นต้น
3. สารอินทรีย์ หมายถึง เศษของซากพืช ซากสัตว์ สิ่งขับถ่ายของมนุษย์และสัตว์ รวมทั้งเศษขยะต่าง ๆ ที่เป็นผลิตภัณฑ์จากสิ่งมีชีวิต
4. อินทรีย์วัตถุ หมายถึง สิ่งที่ได้จากการย่อยสลายของอินทรีย์และเปลี่ยนจากรูปเดิมโดยสมบูรณ์แล้ว
5. ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริง ข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้รับเกี่ยวกับบุคคล สิ่งของ สถานที่โดยมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ซึ่งได้จากการค้นคว้า การสังเกต หรือประสบการณ์ที่บุคคลสะสมไว้ ความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการรู้ การจำข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาความสามารถและทักษะทางสติปัญญา การใช้ความคิดวิจารณ์เพื่อประกอบการตัดสินใจ
6. ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกี่ยวกับ บุคคล สิ่งของ สภาพการณ์เมื่อเกิดความรู้สึก บุคคลนั้น จะมีการเตรียมพร้อมเพื่อมีปฏิกิริยาตอบโต้ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งตามความรู้สึกของตนเอง
7. เกษตรกรที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง เกษตรกรที่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดมหาสารคาม
8. เกษตรกรที่ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หมายถึง เกษตรกรที่ไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดมหาสารคาม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบข้อมูลความรู้และทัศนคติของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์
2. ทำให้ทราบทัศนคติของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ระหว่างกลุ่มที่เคยใช้และไม่เคยใช้ปุ๋ยอินทรีย์
3. ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคของเกษตรกรเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในจังหวัดมหาสารคาม
4. สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรรู้จักการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยอินทรีย์ได้ดียิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY